

Карачова Д. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Карпенко Н. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки І

Навчально-наукового інституту міжнародної освіти

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Агібалова Т. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ДОСЯГНЕННІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ Й АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Статтю присвячено проблемі залучення перекладацьких трансформацій під час перекладу англо-мовних економічних текстів українською мовою. Поняття перекладацьких трансформацій як сутнісно-теоретичну підвалину нашого дослідження визначаємо як перетворення, за допомогою яких перекладач здійснює перехід від одиниць мови оригіналу до комунікативно-рівноцінних одиниць цільової мови через неможливість використання регулярних відповідників в умовах заданого контексту. Метою наукової розвідки є визначення та дослідження специфіки міжмовних перетворень під час перекладу текстів зазначеної семантики з урахуванням їхнього функціонального навантаження відповідно до жанру комунікації. Аргументацію доцільності залучення перекладацьких трансформацій описано на засадах категорії адекватності, що забезпечує як прагматичність завдання, так і максимальний рівень еквівалентності в співвідношенні початкового й кінцевого текстів, виходячи зі стильових вимог і мовних нормативів цільового тексту. З огляду на необхідність прицільного вивчення такої царини перекладацької діяльності у сфері професійного словника на сучасному етапі для аналізу ми обрали саме тексти медійного дискурсу як такі, що презентують зріз так званого «живого» мовлення як комунікацію автора з реципієнтом у режимі умовно реального часу.

У статті акцентовано, що адекватне «розкодування» одиниць мови оригіналу не має уніфікованої методики, незважаючи на численну кількість класифікацій і прийомів міжмовних трансформацій, пропонувану дослідниками. З'ясовано, що під час добору лексичного відповідника й адекватної синтаксичної структури перекладач має спиратися на контекст і розумітися в предметно-поняттєвому полі цільової мови. Доведено, що, хоча високоякісними способами перекладу на рівні речення є перестановка, заміна, додавання, у той час, коли нульова трансформація простежується майже виключно в заголовках, а вилучення можливе лише за умови порушення нормативів цільової мови або у випадку дублювання означуваних понять, най-

частіше для медійних текстів економічної тематики застосовано комбінований спосіб через їхню подвійну науково-публіцистичну жанрову природу.

Ключові слова: перекладацька трансформація, адекватність, нульова трансформація, перестановка, заміна, додавання, вилучення.

Постановка проблеми. Здійснення міжнародних контактів приводить до розширення перекладацької діяльності в усіх її формах. За таких умов надзвичайно важливою є роль перекладу економічних текстів для отримання, інтерпретації та поширення інформації про систему суспільних відносин за допомогою моделей дійсності. Економічна тема стала однією з найбільш затребуваних як для фахівців, так і для людей, які опосередковано залучені до сфери фінансів, кредиту й грошового обігу як резиденти своєї країни. У таких умовах переклад сприяє порозумінню в міжнародних економічних, наукових, суспільно-політичних реаліях. Для аналізу як об'єкт дослідження ми обрали саме економічний текст, що функціонує у сфері електронних засобів масової комунікації, оскільки вважаємо, що він презентує найсучасніший зріз мовлення, причому у форматі так званої «живої» комунікації автора з реципієнтом. Предмет дослідження – перекладацькі трансформації синтаксичного рівня, що виникають у результаті перекладу англійських економічних текстів українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження специфіки перекладу економічних текстів, а саме визначення, опис і порівняння традиційних та інноваційних способів, методів і підходів, становить інтерес як перекладознавча проблема для наукових розвідок, оскільки сприяє як вирішенню низки прикладних галузевих завдань, так і прискоренню обміну інформацією у сфері економіки між фахівцями й науковцями провідних країн світу. Аспектологію міжмовних трансформацій досліджують та описують В. Карабан, І. Корунець, В. Комісаров, Л. Латишев, Ф. Циткіна, Я. Рецкер, В. Слепович,

В. Коптілов, Т. Левицька, А. Горохова, Л. Латишев, Т. Козакова, акцент на економічному перекладі роблять як викладачі-науковці, так і укладачі сучасних словників відповідної термінології: Л. Черноватий, З. Куделько, Т. Крисанова, Ю. Височинський, Р. Соневицький, А. Латигіна, Н. Бессараб, А. Шимків.

Мета статті – виявлення та дослідження на рівні речення специфіки міжмовних трансформацій під час перекладу текстів економічної семантики з англійської мови на українську.

Виклад основного матеріалу. Серед основних мовних особливостей сучасних медіатекстів дослідники виділяють такі: високий ступінь інформативності, що передбачає наявність розгалуженої фахової терміносистеми й певних знань із відповідної проблематики або галузі в читача; демократизація публіцистичного стилю мовлення, інакше кажучи, його деофіціалізація та пов'язане з нею розширення стилістичних норм; слідування так званій мовній моді й відповідне розширення словника медіамови; до певної міри англізація мови сучасних засобів масової інформації (далі – ЗМІ), на що треба звернути особливу увагу сучасним перекладачам. Оскільки ми в роботі зосереджуємо ракурс уваги саме на економічному тексті, маємо виокремити його основні характеристики:

1. Стилїстика мовлення. Економічний текст ЗМІ поєднує риси публіцистичного й наукового стилів. Поділяємо думку дослідників, що економічні тексти масової комунікації, з одного боку, наближені до книжного й наукового стилів і характеризуються логічністю та стандартизованістю мовлення, чітким викладом фактів і подій, розгорнутістю висловлювання, наявністю термінології з певних галузей знань, як-от: політичні, технічні, суспільні тощо; з іншого боку, для текстів економічного дискурсу ЗМІ – як таких, де важливе місце займає образ автора чи авторське «я» – характерне вживання емоційно-оцінних, експресивних лексичних одиниць, фразеологізмів різних структурних типів і різного стилістичного забарвлення, розмовної лексики, професійного жаргону, оскільки повідомлення, в яких використовується емоційний вплив на читача, легше засвоюються та довше зберігаються в пам'яті [1].

До того ж стандарти стилістики економічного тексту в мові оригіналу й у цільовій мові не збігаються, адже на відміну від англійського варіанта в українській фаховій журналістиці немає такого великого шару образної лексики, і це до певної міри нейтралізує її рівень конотативної валентності. Так, уживання різноманітних фразеологізмів є ознакою англомовного медійного тексту, натомість в українському ресурсі залучено значно більшу кількість стандартизованих кліше. Це дозволяє зробити висновок, що вітчизняний фаховий медіадискурс більше тяжіє до наукового стилю мовлення, ніж англомовні ЗМІ.

2. Економічні терміносистеми української та англійської мов не збігаються. Багато економічних термінів «невмотивовані», що пояснюється відсутністю в українській мові понять, які відповідають сучасній ринковій економіці. Як ми з'ясували, найчастіше економічні терміни перекладаються засобами транскрипції та транслітерації, а також лексичного калькування. До того ж так звана «мовна мода», що широко представлена саме в медіаракурсі комунікації, свідчить про тенденцію вживання великої кількості запозичень замість вітчизняних мовних відповідників навіть за умови їх традиційного вживання в цільовій мові. Це здебільшого пояснюється тяжінням терміносистеми фахової мови до лаконізму: *міжнародні торги – тендери; передавальний натис на цінному папері – індосамент; зниження курсу – деваль-*

вація; нематеріальні активи – гудвіл; Міжнародні правила інтерпретації торгових термінів – Інкотермс; працівник транспортної компанії – логіст; кей-флюу – рух грошових коштів; наблік рілейїнз – зв'язки з громадськістю.

3. В англомовних медійних текстах економічного профілю переважають так звані «популярні» економічні терміни, добре відомі читачам: *default – дефолт, budget – бюджет, tax – податок*, натомість вживання одиниць вузькогалузевої термінології здебільшого супроводжується поясненням відповідних понять: *credit rating – кредитний рейтинг, public debt – державний борг, budgetary policy – бюджетно-податкова політика.*

4. Для досягнення адекватності під час перекладу текстів економічного дискурсу необхідною умовою є застосування перекладацьких трансформацій. Оскільки морфологія та синтаксис англійської та української мов не збігаються, під час перекладу фахових текстів перед перекладачем стоїть завдання передати сутність поняття, що стоїть за буквено-звуковою одиницею мови оригіналу. Якщо слово має експресивне навантаження, перекладач має спиратися виключно на інтерпретацію ознаки, що лежить в основі образу, по-перше, зважаючи на те, що під час перекладу такого англійського тексту українською мовою в ряді випадків спостерігається зниження експресивності, причому те ж саме може відбуватися й за зворотного перекладу; по-друге, усвідомлюючи, що, оскільки економічний дискурс ЗМІ орієнтований на широку аудиторію, мова економічних статей у цілому не повинна ускладнювати розуміння.

Визначаючи таке поняття, як «перекладацькі трансформації», науковці обирають досить різні ключові слова, кваліфікуючи їх як прийоми логічного мислення: прийом, що допомагає розкривати значення іншомовного слова в контексті й знайти йому український відповідник, який не збігається зі словником (Я. Рецкер); перетворення та заміни в процесі перекладу однієї форми вираження іншою (А. Швейцер); міжмовні перефразування (Л. Латишев); засоби перекладу за умови відсутності словникової відповідності або неможливості використання таких відповідників з огляду на контекстуальне оточення (В. Комісаров) [2; 3; 4; 5]. З огляду на опрацьовані наукові дослідження та численні класифікації перекладацьких трансформацій (В. Комісаров, Т. Казакова [6], Я. Рецкер, Л. Латишев) вважаємо за доцільне виділити в економічному тексті такі види міжмовних перетворень:

1) лексичні трансформації: транслітерація, калькування, звуження значення (конкретизація), розширення значення (генералізація), експлікація (описовий переклад);

2) лексико-граматичні трансформації та граматичні трансформації: нульова трансформація (повне збереження мовних елементів та їх місця в реченні під час перекладу), перестановка (пермутація), заміна (на рівні синтаксичної структури речення), додавання (додавання частин мови), вилучення (вилучення елементів), антонімічний переклад;

3) стилістичні трансформації: емпатизація (стилістична спеціалізація), стилістична нейтралізація.

Л. Латишев називає три основні причини використання перекладацьких перетворень:

1) відмінності в системах вихідної та цільової мов (в одній із мов немає категорії, характерної для іншої мови; порівняльні мовні категорії не повністю співвідносяться між собою щодо обсягу значення);

2) розбіжності в мовних нормах тексту цільового й оригінального (ми стикаємося з порушенням норми в тому випадку,

коли зрозуміла суть висловлювання, однак це викликає уявлення про неправильність мови (нормативні відхилення));

3) невідповідність між узусами, що діють у середовищі носіїв мови оригіналу й цільової мови [4].

Методом суцільної вибірки з інтернет-джерел ми виділили певну кількість економічних статей, як професійно орієнтованих, так і публікацій для широкого загалу. Отже, у межах розвідки розглянемо в них перекладацькі трансформації на рівні речення:

1. Нульова трансформація. Такий різновид синтаксичних перекладацьких трансформацій передбачає повне збереження мовних елементів та їх місця в реченні під час перекладу мовою вихідного тексту: *Omicron is an economic threat, but inflation is much worse* (London News Time, 17 December 2021) – *Омікрон – це економічна загроза, але інфляція набагато гірша; On Thursday, Britain's central bank unexpectedly raised interest rates* (The News International, 17 December 2021) – *У четвер британський Центробанк несподівано підвищив процентні ставки; Trump asks Supreme Court to step in* (New York Post, 18 December 2021) – *Трамп просить Верховний суд втрутитися; Buyers compete with one another* (The Guardian, 8 May 2017) – *Покупці конкурують один з одним*. Через свою синтаксичну цільність (здебільшого прості або складні речення без другорядних членів) такі висловлення майже виключно представлені заголовками й короткими реченнями-анотаціями до газетних текстів, наявність шару фахової термінології в них мінімізована або взагалі нульова. Звісно, як відмінності морфологічного й синтаксичного планів мови оригіналу й цільової мови, так і розбіжності в стилістиці обох мов приводять до низької частотності вживання нульової трансформації.

2. Перестановка. Такий вид трансформації, як перестановка, на нашу думку, може вважатися найчастіше вживаною перекладацькою технікою в економічному перекладі. Під час використання перестановки професійний перекладач змінює порядок розташування мовних елементів тексту оригіналу, а саме: слів, словосполучень, частин складного речення або навіть самостійних речень. Як показав аналіз, найчастотнішими перекладацькими трансформаціями в економічному тексті є перестановка, за якої група підмета втрачає своє перше місце в реченні, відбувається зміна порядку слідування обставинної конструкції та граматичної основи речення для емоційного акцентування певної частини вислову, зміна порядку слідування частин складного речення (головного й підрядного):

а) заміна порядку слідування граматичної основи речення та вставної конструкції: *We see, day after day, that the main drivers of inflation are imported from overseas, such as fuel and energy, vehicles, and other imported goods such as garments and furniture, along the biggest macroeconomic question facing the UK whether families feel deceived this Christmas* (The Guardian, 25 November 2021) – *День за днем ми бачимо, що основними чинниками інфляції є імпортовані з-за кордону паливо й енергія, транспортні засоби й інші імпортовані товари, такі як одяг і меблі, разом із найбільшим макроекономічним питанням, що стоїть перед Великобританією: чи почуватимуться обдуреними наші сім'ї цього Різдва?*;

б) зміна місця обставини (прислівника образу дії) в реченні: *Mary Daly, president of the Federal Reserve Bank of San Francisco, wanted to withdraw economic help slowly but now she might support a rate increase as soon as March* (The New York Times, 21 December 2021) – *Мері Дейлі, президент Федерального резерв-*

ного банку Сан-Франциско, хотіла поступово відкликати економічну допомогу, проте зараз вона може підтримати підвищення ставки вже в березні.

У першому реченні автор статті акцентує на прислівниковій конструкції *day after day*, пунктуаційно виділяючи його в тексті речення, тому під час перекладу таке акцентування має зберігатися. В українській мові вставлена одиниця в препозиції може використовуватися як засіб комунікативного впливу в публіцистичному дискурсі, тому вважаємо за доречне ужити її перед граматичною основою. У другому прикладі вважаємо за доцільне поміняти місце прислівника *postupovo* в реченні, виходячи зі смислового навантаження другої частини висловлення, адже ідея в тому, що президент Федерального банку хотіла припинити фінансування повністю, а не в тому, що, на її нібито переконання, це треба робити поступово.

3. Заміна синтаксичної структури речення (заміна кількості й типів речень / частин речення: заміна простого речення складним; заміна складного речення простим; заміна головного речення підрядним і навпаки; заміна сполучникового типу зв'язку безсполучниковим і навпаки): *She had three children to provide for and her husband was forbidden from working while his application for asylum was processed* (Financial Times, 20 December 2021) – *Вона мала забезпечувати трьох дітей, а її чоловікові заборонили працювати на час, поки розглядалася його заява про надання притулку*. У реченні поєднано прийом перестановки зі зміною типу складного речення та додаванням. Так, у третій його частині група підмета в перекладі стоїть після групи присудка, а сама ця частина перекладається за допомогою складнопідрядного речення, оскільки в українській мові сполучник *поки* належить до підрядних часу. Уважаємо за недоречне перекладати частину з прийменником *while* як *під час розгляду його заяви про надання притулку*, оскільки, на нашу думку, це некоректно передає зміст реальної події, за якої заборона працевлаштування розповсюджувалася на весь часовий проміжок позовного періоду, а не тільки на час проведення судових засідань. Саме задля передавання такої семантики вислову також додаємо сполуку *на час*.

4. Додавання як перекладацька трансформація є високо-частотним прийомом під час перекладу фахових дискурсів, оскільки навіть за умови вживання в публіцистичному жанрі такий текст сприймається реципієнтом як ресурс інформації з високим ступенем достовірності або як такий, що привертає увагу новими ідеями й знанням про наявну дійсність, аби довести їх до істинності. Такому сприяє наявність лексичного шару галузевої термінології, а реалізації підкресленої точності й однозначності як стильових ознак професійного дискурсу сприяє конкретизація змісту мовлення – розкодування певних понять економіко-політичного життя, відповідність висловлення об'єктно-речовій реальності й системі понять про неї. Звісно, синтаксичну трансформацію додавання як перебудову граматичної конструкції здебільшого поєднано з такою лексичною трансформацією, як *перекладання*, адже метою перекладача є передача стилістичних, семантичних і прагматичних особливостей за допомогою мовних відповідників цільового тексту, а традиції вживання слів у певній сфері мовлення та обізнаність у системі суспільно-економічного устрою є одними з найважливіших критеріїв у виборі лексичного елемента. Так, речення *The Political Economy of the Arab Gulf Program studies the link between economic reform and the wider operation of social and political*

systems across the Middle East, assessing the short- and long-term implications for regional politics, security, and U.S. interests (Baker Institute, 25 February 2020) ми переклали як *Програма «Політична економія арабських країн Перської затоки» вивчає зв'язок між економічними реформами й більш масштабним функціонуванням соціальних і політичних систем на Близькому Сході, оцінюючи короткострокові й довгострокові наслідки для регіональної політики, безпеки й інтересів США. Уважаємо за доцільне перекласти вживання Arab Gulf як арабські країни Перської затоки, оскільки фраза англійською лаконічна й потребує смислового розширення для досягнення адекватності перекладу в такому функціональному стилі. Виходячи з того, що медійний фаховий текст поєднує ознаки двох стилів – книжно-наукового й публіцистичного, – поняття та концепції, що розглядаються автором, мають бути зрозумілими читачеві. До того ж іменник *politics*, що вживається в англійському реченні в множині, перекладаємо як *політика* з огляду на те, що в українській мові він зазвичай вживається в однині.*

Найбільш частотно вживаними, як доводить аналіз дібраного матеріалу, є додавання таких частин мови, як прикметник та іменник. Так, речення *Yes, the number of personal and business bankruptcies filed last year in the country fell by nearly 30% from 2019 despite COVID-19* (Los Angeles Times, 23 March 2021) перекладаємо як *Так, незважаючи на Ковід-19, кількість випадків банкрутства фізичних та юридичних осіб, заявлених торік у країні, знизилася майже на 30% у порівнянні з 2019 роком. У реченні додавання іменників випадків та осіб продиктовано стилістичними вимогами точності й влучності до фахового мовлення. Хоча зазвичай в українській мові тема передуює ремі, але за реалізації певних комунікативних завдань (як у нашому випадку: необхідність наголосити на умовах, в яких склалася зазначена ситуація) рема передуює темі. Саме тому вважаємо за необхідне вжити перекладацьку трансформацію перестановки щодо дієприслівникової конструкції *despite COVID-19* і в мові перекладу поставити її на початку висловлення після стверджувальної частки *так*, підсилюючи емоційний вплив на цільову аудиторію позиційною суміжністю позитивного *так* і заперечного префікса *не*.*

5. Вилучення. На відміну від художнього дискурсу, де авторська уява сприяє творчому переосмисленню образів, у фахових текстах, які презентують комунікативну компоненту інтерактивної взаємодії учасників спілкування у сфері фінансово-кредитних, податкових, комерційних, підприємницьких відносин, перевага надається влучності передачі понять, що лежать в основі номінації. У медійному фаховому дискурсі – з одного боку, інформативному, а з іншого, – специфічно емоційному – вилучати можна лише ті елементи, що порушують нормативи цільової мови або дублюють означувані поняття. Так, наприклад, тавтологію в процесі перекладу понять можна усунути шляхом опущення одного із синонімічних слів: *Health care costs and spending in the US continue to grow at an unsustainable rate. Increased health care costs and spending contribute to the lack of affordable health care* (Health Affairs, December 2021) – *Витрати на охорону здоров'я у США продовжують зростати нестійкими темпами. Збільшення витрат на охорону здоров'я призводить до нестачі доступної медичної допомоги*. В обох реченнях вважаємо за доцільне вилучити слово *spending* як синонімічне до *cost* під час перекладу українською мовою.

Висновки. Перекладацькі трансформації, що застосовуються в процесі перекладу медійних текстів економічного профілю, потребують як належного знання цільової мови, так і фахових знань, вимагають певної креативності перекладача під час застосування мовних норм. Отже, хоча високочастотними способами перекладу на рівні речення є перестановка, заміна, додавання, у той час, коли нульова трансформація простежується майже виключно в заголовках, а вилучення можливе лише за умови порушення нормативів цільової мови або у випадку дублювання означуваних понять, найчастіше для медійних текстів економічної тематики застосовано комбінований спосіб через їхню подвійну книжно-наукову й водночас публіцистичну жанрову природу. **Перспективи подальших наукових пошуків** вбачаємо в аналізі лексичних трансформацій на матеріалі політичного й економічного медійних дискурсів.

Література:

1. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Москва : СмарТБук, 2009. 651 с.
2. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика: очерки лингвистической теории перевода. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
3. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
4. Латишев Л.К. Технология перевода. 2-е изд. Москва : Академия, 2005. 320 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 228 с.
6. Казакова Т.А. Теория перевода (лингвистические аспекты). Санкт-Петербург : Союз, 2001. 142 с.

Джерела:

1. Rice University's Baker Institute for Public Policy. URL: <https://www.bakerinstitute.org/>.
2. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/>.
3. Health Affairs. URL: <https://www.healthaffairs.org/>.
4. London News Today. URL: <https://londonnewstime.com/>.
5. Los Angeles Times. URL: <https://www.latimes.com/>.
6. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/>.
7. The International News. URL: <https://www.thenews.com.pk/>.
8. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/>.
9. New York Post. URL: <https://nypost.com/>.

Karachova D., Karpenko N., Ahibalova T. The role of translation transformations in achieving equivalence and adequacy in translation of economic texts

Summary. The article is devoted to the problem of translation transformations when English economic texts are translated into Ukrainian. The concept of translation transformations is an integral theoretical basis of our study. They are defined as transformations by which the translator embodies the transition from units of the original language to communicatively equivalent units of the target language due to the inability to use regular equivalents in a given context. Therefore, the purpose of the present scientific research is to determine and investigate the methods and techniques of economic texts' translation, taking into account their functional capacity under the genre of communication. The argumentation of the expediency of applying translation transformations is described based on the category of adequacy, which provides both pragmatism of the task and the maximum level of equivalence in the ratio of initial and final texts, based on stylistic requirements and language standards of a target text. Given the need to focus on this area of translation in the field of profession-

al vocabulary at the present stage, we have chosen the texts of media discourse since they present that so-called “live” language as communication between the author and the recipient in a real-time mode.

The article emphasizes that adequate “decoding” of units of the original language does not have a unified methodology, despite the numerous classifications and methods of interlingual transformations proposed by researchers. It was found that when choosing a lexical equivalent and adequate syntactic structure, the translator must rely on a specific context and understand

the subject-conceptual field of the target language. It is proved that although high-frequency translation methods at the sentence level are permutation, replacement, addition, while zero transformation is observed almost exclusively in the titles, and removal is possible only if the standards of a target language is violated or in case of duplication of concepts, most often for media economic texts complex ways of translation are used due to their dual scientific and journalistic genre nature.

Key words: translation transformation, adequacy, zero transformation, permutation, replacement, addition, exclusion.